

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЇ**

**ПОЛІТИКА ТА ПРАВО
В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПОШУК РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

...

23 КВІТНЯ 2024

**Київ
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова
2024**

УДК 32:341.3«364»(082)
П 50

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 8 від 28 березня 2024 року)*

П 50 **ПОЛІТИКА ТА ПРАВО В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОШУК
РІШЕНЬ** : збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред.
П. В. Горінова ; Навчально-науковий інститут права та політології
УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). – Київ :
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – 399 с.

Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень» містить короткий зміст результатів науково-дослідних робіт наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та студентів закладів вищої освіти, наукових установ і організацій. Збірник присвячено аналізу й оцінці політичних і правових аспектів у контексті воєнного стану, з особливим акцентом на українські реалії та міжнародну перспективу. У збірнику широко представлені теми, що стосуються захисту прав людини, правового регулювання під час воєнного стану, ролі національних та міжнародних інституцій у забезпеченні правопорядку та справедливості. Велика увага приділена питанням соціального захисту військовослужбовців та цивільного населення, особливостям правосуддя в умовах воєнного стану. Дослідження в збірнику відзначаються глибоким аналітичним підходом та різноманітністю методологій, що дозволяють оцінити складність та багатовекторність правових і політичних викликів сучасного світу.

Збірник є джерелом для науковців, юристів, політологів, а також для всіх, хто цікавиться глибоким розумінням сучасних правових і політичних реалій. Він сприяє науковому діалогу, обміну знаннями та досвідом між фахівцями різних галузей, що є ключовим для вироблення комплексних підходів до вирішення глобальних викликів сучасності.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань несуть автори матеріалів.

УДК 32:341.3«364»(082)
DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-MK_NNIPiP_2024

© Автори публікацій, 2024
© ННПіП УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024
© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024

Наталія СУХИЦЬКА / Nataliia SUKHUTSKA

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін

Навчально-наукового інституту права та політології

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ)

Наталія ДЕРКАЧОВА / Nataliia DERKACHOVA

старший викладач кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін,

заступник директора по роботі за студентами

Навчально-наукового інституту права та політології

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ)

ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

24 лютого 2022 року увійшло до історії як чорний день для України та всього світу. Саме тоді, всупереч нормам міжнародного права та без жодних обґрунтованих підстав, російська федерація розпочала повномасштабну збройну агресію проти суверенної держави Україна. Ця неспровокована війна стала найбільшим збройним конфліктом в Європі від часів Другої світової війни.

Російське вторгнення супроводжувалося численними випадками грубих порушень норм міжнародного гуманітарного права та загальновідомих прав людини. Задokumentовані звірства російських військ на окупованих територіях України шокували світову спільноту своєю жорстокістю та цинізмом. Безжалісні обстріли житлових кварталів, лікарень та шкіл, застосування забороненої зброї проти цивільного населення, масові вбивства та зґвалтування мирних жителів, катування полонених – ці та інші воєнні злочини й злочини проти людяності були виявлені в багатьох містах та селах, які зазнали російської окупації.

Ретельний збір доказів цих злочинних діянь, їх належна правова кваліфікація та притягнення винних до відповідальності згідно з нормами міжнародного кримінального права є надзвичайно важливим завданням. Воно має вирішальне значення не лише для встановлення справедливості для жертв війни, а й для відновлення поваги до верховенства права та запобігання повторенню подібних злочинів у майбутньому.

Збройний конфлікт здебільшого супроводжується низкою міжнародних злочинів. Кримінальна відповідальність на підставі міжнародного права наразі існує щодо: воєнних злочинів, злочинів проти людяності, злочини агресії та геноцид [1, с. 21]. Терміни «воєнні злочини» та «злочини проти людяності» часто вживаються як взаємозамінні, так, ніби вони стосуються одних і тих самих діянь. Однак ці слова мають чітке юридичне визначення і різні значення та наслідки.

Воєнні злочини – це серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, скоєні проти захищених осіб або об'єктів, а також із застосуванням забороненої зброї чи забороненими методами ведення війни. Воєнні злочини можуть бути скоєні лише під час збройного конфлікту, який відповідно кваліфікується міжнародним гуманітарним правом. Характер збройного конфлікту (міжнародний чи неміжнародний) має значення для визначення елементів конкретного воєнного злочину.

Злочини проти людяності – це дії, направлені на знущання, приниження честі та гідності, порушення прав та свобод людини, як катування, зґвалтування, поневолення, незаконне позбавлення волі та вбивство (ст. 7, 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду), можуть каратися як загальнокримінальні злочини, воєнні злочини або злочини проти людяності, залежно від обставин. Однією з суттєвих відмінностей є те, що воєнні злочини можуть бути скоєні лише під час збройного конфлікту, в той час як злочини проти людяності можуть бути скоєні в будь-який час, в тому числі в мирний час [2, с. 251-252].

Під час війни найбільше страждає мирне населення. Тому, принципово необхідно усвідомлювати факт важливості забезпечення прав людини під час збройних конфліктів. Сьогодні міжнародне право забороняє війну та, звичайно, засуджує будь-яке насилля. Але для багатьох країн – це все рівно «засіб ведення» власної зовнішньої політики. Зрозуміло, що незалежно від того чи конфлікт міждержавного, чи недержавного характеру він ставить під загрозу реалізацію всіх прав та свобод людини, в тому числі найважливішого права – права на життя (ст. 2 ЄКПЛ.) [1, ст. 20].

З початку повномасштабного вторгнення російські збройні сили та інші російські військові формування вчинили численні тяжкі міжнародні злочини на території України. Найбільша кількість злочинів відбувалася на тимчасово окупованих російськими військами українських територіях. Свідченням цих злочинів стали жахливі кадри з Бучі, Ірпеня, Маріуполя та інших міст після їх звільнення. Ці злочини включають:

Свавільні вбивства, страти цивільних, зокрема розстріли невинних людей, у тому числі жінок і дітей.

Масові руйнування цивільної інфраструктури, житлових будинків, шкіл, лікарень шляхом обстрілів із важкої артилерії та ракетних ударів.

Тортури, катування, жорстоке поводження, сексуальне насильство над жінками, дітьми та підлітками.

Насильницькі зникнення людей, викрадення та незаконне ув'язнення цивільних.

Примусова депортація сотень тисяч українців, зокрема дітей, на територію росії.

Захоплення та обстріли атомних електростанцій, створюючи загрозу ядерної катастрофи. Блокада та обстріли українських портів, крадіжка зерна, використання голоду як зброї проти мирного населення.

Після ознайомлення з численними свідченнями воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених російською армією в Україні, стає очевидним, що ця війна веде до колосальних руйнувань і людських страждань. Навмисне вбивство цивільних, тортури, зґвалтування, насильницькі депортації та інші звірства є абсолютно неприпустимими за будь-яких обставин і становлять грубе порушення міжнародного права. На нашу думку, такі дії російського керівництва та збройних сил є не просто воєнними злочинами, а проявом жорстокості, деградації людських цінностей і повного зневажання до людського життя. Це кидає виклик самим основам цивілізованого світового порядку.

Воєнні злочини та злочини проти людяності є об'єктами універсальної юрисдикції. Кожна держава може здійснювати правосуддя або вимагати його здійснення щодо підозрюваних у вчиненні цих злочинів, незалежно від їхнього громадянства. Національні органи досудового розслідування та суди відіграють ключову роль у системі міжнародного кримінального правосуддя і є її першою ланкою. Тому в більшості кримінальних проваджень щодо міжнародних злочинів

досудове розслідування та правосуддя здійснюватимуть уповноважені органи України, зокрема Служба безпеки України, якій закон покладає обов'язок розслідування воєнних злочинів. Судовий розгляд справ, пов'язаних із зазначеними злочинами, в Україні здійснюється судами загальної юрисдикції за загальними правилами територіальної підсудності.

Сьогодні основним для міжнародного права органом міжнародного кримінального правосуддя щодо найтяжчих міжнародних злочинів є Міжнародний кримінальний суд (МКС). Таким чином, якщо розслідуванням буде встановлено достатньо доказів здійснення на території України злочинів проти людяності, керівництво РФ може бути притягнуто до відповідальності Міжнародним кримінальним судом. Водночас безпосередні виконавці таких злочинних дій можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності українськими судами за вчинення воєнних злочинів. За цієї умови видається, що різна кваліфікація дій організаторів та виконавців злочинів на міжнародному та національному рівнях може негативно вплинути на процес доведення вини усієї владної вертикалі держави-агресора [3]. МКС може здійснювати юрисдикцію щодо чотирьох вищезазначених категорій злочинів у міжнародному праві незалежно від громадянства та місця вчинення злочину. Цей суд діє за принципом комплементарності: не замінює юрисдикцію національних судів щодо злочинів проти міжнародного права, а доповнює її [2, с. 21].

Також повідомляють, що незабаром в Україні з'явиться високотехнологічна лабораторія, обладнана для проведення різноманітних експертиз, пов'язаних із воєнними злочинами. Вона матиме можливість здійснювати балістичні, хімічні та вибухотехнічні дослідження, яких в багатьох країнах світу немає. У роботі лабораторії будуть застосовуватися новітні методики, 3D-сканери та 3D-дрони для створення моделей зруйнованих будівель.

Отже, збройні конфлікти, на жаль, супроводжуються численними порушеннями міжнародного гуманітарного права та прав людини у формі воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Ці тяжкі міжнародні злочини вимагають ретельного розслідування та невідворотного притягнення винних до кримінальної відповідальності. Лише так можна відновити справедливість для жертв, забезпечити верховенство права та запобігти повторенню подібних злочинних діянь у майбутньому. З огляду на масштабні злочини, скоєні російськими силами в Україні, вкрай важливо створити необхідні заходи та інфраструктуру для ефективного збору доказів. Водночас міжнародне співтовариство має тісно співпрацювати для забезпечення невідворотності покарання для всіх винних, незалежно від їхнього статусу чи посади в ієрархії держави-агресора.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жукорська Я. М., Мельничук А. С. Відповідальність за воєнні злочини та злочини проти людяності. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*. Випуск 47: матеріали, 2023. С. 20–23.
2. Шевченко В. О. Проблеми розмежування воєнних злочинів і злочинів проти людяності. *Проблеми розмежування воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри*: зб. доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.). Харків : ХНУВС, 2023. С. 251–254.

3. Кольчинська К. Злочини проти людяності в Україні: відмінність від воєнних злочинів та проблематика притягнення до відповідальності. *GOLAW*. 2023. URL : <https://golaw.ua/ua/insights/publication/zlochiny-proti-lyudyanosti-v-ukrayini-vidminnist-vid-voennyih-zlochyniv-ta-problematika-prityagnennya-do-vidpovidalnosti/>

УДК 342.7«364»

Богдан ТЕЛЕФАНКО / Bohdan TELEFANKO

*кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри права
Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького (м. Львів)*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є особливо небезпечні для всього людства, тому що вони підривають основи міжнародних відносин і здатні знищити саме людство.

Статтею 3 Конституції України закріплено, що головним обов'язком держави є утвердження прав і свобод людини, адже людина – найвища соціальна цінність [1].

Права людини, як закріплені у діючих міжнародно-правових договорах, є результатом довготривалого історичного розвитку суспільно-політичної думки, поступового формування стандартів, що стали нормою життя сучасного демократичного суспільства.

Основними правами і свободами, які мають бути гарантованими державою, є право на життя і тілесну недоторканість, право на справедливий суд та принцип презумпції невинуватості, рівність громадян перед законом та право не зазнавати дискримінації. Обмеження решти прав і свобод у тому чи іншому вигляді допускається законодавствами зарубіжних держав. У цій сфері законодавство України відповідає світовій практиці.

Такий підхід щодо забезпечення прав та свобод людини повинен здійснюватися не тільки на основі законодавчих актів, указів держави під час воєнного стану – в умовах сьогодення України, а й з боку країни-агресора – Російської Федерації на основі актів, які базуються на міжнародному гуманітарному праві про закони і звичаї війни: Конвенція про запобігання геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 р.; Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. Тому російські воєнні злочини необхідно постійно документувати і тоді будуть шанси на покарання винних. Воєнні злочини належать до сфери міжнародного гуманітарного права. Їх перелік вказаний у ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а також у Женевських конвенціях, додаткових протоколах до них та у звичаєвому праві. Специфіка розглядуваних злочинів визначається не лише посяганням на суспільні відносини у сфері забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а й заподіянням шкоди суспільним відносинам в інших сферах – охорони здоров'я, честі та гідності особи, власності тощо [2, с. 742].

Україна підписала Римський статут 20 січня 2000 року, але не ратифікувала його, хоча після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у 2014 році ратифікація цього документу є одним із прямих міжнародних зобов'язань України.